

Els científics selvatans. Han merescut menys atencions que les àmfores ibèriques?

JOAN RABASEDA FERRER

químic i periodista científic

AMB aquesta Llista intentaré explicar el perquè de la pregunta que encapçala aquestes ratlles, aprofitant l'espai que ofereix QUADERNS DE LA SELVA a les reflexions sobre aspectes d'actualitat, amb perspectiva d'anàlisi i conscienciació. Per començar hem de fer una breu reflexió entorn del concepte de cultura, concepte que es defineix a partir del conjunt de coneixences literàries, històriques, científiques o de qualsevol altra mena que hom posseeix com a fruit de l'estudi, de les lectures, dels viatges o de les experiències. Més enllà d'aquesta definició acadèmica, però, la realitat social és que només s'entén per cultura el saber relacionat amb el món de les humanitats, amb l'estudi de la història, de les lletres i de les arts. Per comprovar que l'àmbit de les coneixences científiques queda pràcticament exclòs del concepte de cultura només cal fer una mirada a les pàgines de cultura de qualsevol mitjà de comunicació. Malgrat tot, és indiscutible que, a les acaballes del segle XX, la ciència i la tecnologia – la tecnociència que diuen alguns autors – tenen un pes importantíssim en la nostra vida quotidiana.

Sortosament, cada cop són més freqüents els pronòstics sobre la caiguda del teló d'acer que encara separa humanisme i ciència, comencen a caure barreres i en la tradicional marginació de les ciències dins dels àmbits culturals es van obrint escletxes. Un petit exemple comarcal el tenim en el Premi Josep Moragues de Recerca, que en la seva tercera convocatòria accepta la participació de treballs d'investigació en el camp de les ciències naturals a més dels estudis d'humanitats i ciències socials sobre la comarca de la Selva. Aquesta lleugera evolució representa un altre pas a favor de la multidisciplinarietat i espero que, en el futur, l'objectiu del Premi Josep Moragues sigui promoure els estudis d'investigació referits a l'àmbit territorial de la Selva, sense haver de fer definicions i sepa-

racions entre els diferents àmbits de la cultura. En el present, però, la separació entre les lletres i les ciències contínuu arrelada i com a mostra comarcal d'aquesta realitat podem citar els mateixos estudis publicats en QUADERNS DE LA SELVA: només el 17 per 100 dels treballs estan relacionats amb el món de les ciències, i encara sort de la botànica i la geologia!

En el temps que ens ha tocat de viure, la ciència mou, sense cap mena de dubte, molts dels grans temes de l'existència. Tot i així, el divorci entre les «ciències» i les «lletres» persisteix i mentre que, generalment, tothom considera que «les humanitats són cultura», els coneixement científic continua semblant «només per a especialistes» i sembla condemnat a entrar per una porta a part dins els àmbits culturals. Per trobar una explicació a aquest fenomen hem de revisar la història. Si furguéssim en el passat veuríem que els primers grans savis van ser alhora científics i humanistes, metges i pintors, astrònoms i poetes... Però quan l'avenç científic comportà una creixent especialització i saber una mica de tot va ser cada cop més difícil, fàcilment es va fomentar la idea que la ciència no col·locava l'home en el centre del seu interès—tasca que quedava assignada als humanistes— i el divorci entre ciències i lletres va estar servit. Amb aquest llast històric hem arribat, gairebé sense adonar-nos-en, a una societat altament tecnificada. Vivim envoltats de fax, de nous materials, d'ordinadors... Mengem productes amb additius, bistecs més o menys hormonats... En nombrosos àmbits, des de la diagnosi mèdica fins al coneixement de l'espai, passant per la genètica i les tècniques de reproducció assistida, els avenços científics possibiliten una autèntica revolució. Per tot plegat, avui, sense cultura científica no podem entendre el nostre entorn i, tanmateix, els ressorts del coneixement científic de la nostra societat grinyolen amb freqüència. La gent sap, per exemple, que gràcies als satèl·lits artificials de telecomunicacions pot veure en directe i des de casa seva allò que passa a l'altre extrem del món, però només un 7 per 100 de la població està en condicions d'entendre com és que això és possible. Som a la fi del segle XX i encara vivim en una societat on el 49 per 100 de la població creu que els primers humans eren contemporanis dels dinosaures, i el 82 per 100 assegura que els antibiòtics destrueixen els virus.

La idea que, avui, no es pot ser culte ignorant la ciència encara és molt poc estesa i la diferent valoració que mereixen les lletres i les ciències es constata en nombrosos àmbits. Qualsevol escriptor, per exemple, és socialment més reconegut que un científic que ha fet aportacions importants en el seu camp de treball. És inimaginable, per exemple, que una persona de la Selva interessada en la cultura no sàpiga que Salvador Espriu va néixer a Santa Coloma de Farners. Paral·lelament, els noms de Jaume Ferrer, Lluís Rodés o Jaume Codina poden ser totalment desconeguts per la mateixa persona sense que per això deixi de considerar-se un intel·lectual.

La llista de personatges que poden ser uns perfectes desconeguts dins dels àmbits culturals de la Selva, malgrat que –en les èpoques respectives– varen fer aportacions importants al món de les ciències és considerable. Si en fem una petita repassada, de Santa Coloma de Farners podem citar dues personalitats destacades dins del món de la ciència que comparteixen l'honor –i l'anècdota– de tenir un cràter de la Lluna batejat amb el seu nom: Josep M. Millàs i Vallicrosa (1897-1970), catedràtic d'hebreu a la Universitat de Barcelona i estudiós de la ciència europea medieval, i el jesuïta Lluís Rodés i Campderà (1881-1939), l'astrònom que estudià a Harvard i treballà a l'observatori de Mount Wilson abans de ser nomenat director de l'Observatori de l'Ebre.

De la Celleria de Ter destaca el metge, botànic i micòleg Joaquim Codina i Viñas (1868-1934), que va fer descobriments com la falguera que temporalment s'anomenà *Pteris codinae* en honor seu, perquè es creia que pertanyia a un nou gènere. Finalment, però, va resultar que aquella falguera ja estava classificada a l'Àfrica del Sud. De totes maneres, el descobriment de Codina va ser important perquè, segons els especialistes de l'època, corroborà el caràcter semi-africà de la flora «espanyola». Codina va fer altres troballes úniques: pels volts de la Celleria també recollí el bolet *Polyporus tunetanus* pat., bolet que fins aleshores només s'havia trobat a Tunis.

De Vidreres és fill Jaume Ferrer (1445-1523), cosmògraf i escriptor, dit generalment Jaume Ferrer de Blanes. Pels seus coneixements de cosmografia, Ferrer intervingué com a conseller dels Reis Catòlics en la fixació de la dita «línia alexandrina» que delimitava les zones d'influència de Castella i de Portugal en els recents descobriments americans. Precisament una carta –escrita en català– de Jaume Ferrer a l'almirall Cristòfol Colom és un dels arguments esgrimits pels historiadors per defensar que Colom era un navegant català.

A l'Hostalric dels segles XVII i XVIII hi trobem Jacint Andreu, metge de cambra de Joan d'Àustria, catedràtic de medicina a Barcelona i autor d'un compendi de medicina pràctica publicat el 1678 amb un títol llarguíssim, i Josep Forners, també catedràtic de medicina a Barcelona, que el 1725 publicà un important treball sobre la pesta, després d'anar a estudiar aquella epidèmia a Marsella. També d'Hostalric és el farmacèutic i naturalista Antoni Brunet i Tallada (1827-1876). De Blanes són fills Joan Pau Marc i Jalpí (segle XVII), destacat professor d'anatomia i conseller en cap de Barcelona el 1658, i Lluís Oms i Garrigolas (segle XIX), autor de nombrosos llibres de text sobre medicina.

De Sant Dalmai podem citar, Josep Esteve i Joana (1866-1942), catedràtic del Seminari de Girona que estudià la vegetació dels voltants de la ciutat dels quatre rius. D'Amer, podem esmentar el metge Joaquim Carreras, del segle passat. I ben segur que un estudi rigorós sobre aquest tema permetria ampliar la llista de

personatges selvatans que han fet aportacions destacades en el camp del coneixement científic.

Però la realitat és que la majoria dels científics són uns perfectes desconeguts dins dels àmbits culturals, i no solament de la Selva, és clar. Molts dels científics selvatans citats anteriorment no figuren ni a la Gran Enciclopèdia Catalana. Aquest fet és una conseqüència més de la manera diferent com tradicionalment s'han sospesat les ciències i les humanitats, de l'històric divorci entre les ciències i les lletres que hem anat comentant... I esmenar aquesta situació no és gens fàcil. Per una banda, moltes de les obres científiques dels segles passats són escrites en llatí i han merescut poca atenció entre els historiadors precisament perquè tracten temes científics i, d'altra banda, un estudiós contemporani –amb formació científica– que vulgui revisar, posem per cas, el compendi de medicina de Jacint Andreu difícilment dominarà prou el llatí. L'obra de Jacint Andreu citada anteriorment es titula *Practicae Gotholanorum pro curandis humani corporis morbis, descriptae iuxta medicinae rationalis leges, quas posteris commendatas reliquerunt lucidiora antiquitatis luminaria Hyppocrates et Galenus*, i un títol així, s'ha de reconèixer, és capaç de desanimar l'investigador més audaç.

Oppenheimer deia que els historiadors, els poetes i els filòsofs s'enorgullien veient la ciència al final d'un llarg túnel, massa llarg perquè l'home llest hi posés el cap i, fa més de trenta anys, ja qualificava aquesta filosofia de totalment inadaptada a la seva època. Un altre filòsof, Noam Chomsky, fa molt de temps que diu –i ho va recordar fa poc a Catalunya– que la distinció entre ciències naturals i ciències humanes és enganyosa. Si fem cas d'aquests grans pensadors, doncs, també hem d'apostar per l'acostament de les disciplines científiques i humanístiques, un acostament que també es pot intentar en l'àmbit dels estudis comarcals. Aquesta reivindicació és, al capdavant, el que m'ha portat a escriure aquestes ratlles i espero que, finalment, hagi quedat justificat el títol cridaner que les encapçala. A la comarca de la Selva s'han fet molts més estudis sobre restes arqueològiques que sobre qualsevol tema vinculat amb les ciències o sobre els personatges de la comarca que han destacat en aquest àmbit cultural, i hi ha molta feina per fer. D'acord que entre els científics selvatans no hi ha hagut cap premi Nobel, però les obres de l'Eix Transversal tampoc han posat al descobert les ruïnes de Pompeia i, tanmateix, ja han captat l'interès de diferents estudiosos i s'hi han fet excavacions. Apostem, doncs, per la investigació comarcal i la divulgació de la cultura en general, sense qualificatius ni subdivisions. El futur és per a les activitats interdisciplinàries.